

**NİSAN 2013 VE ÖNCESİ TARİH BASKILI
BORÇLAR HUKUKU
DERS KİTABINA İLİŞKİN DÜZELTME CETVELİ**

1. Ünite 1, Sayfa 13, İkinci Dikkat aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanunun 6. maddesi ile satıcı ve sağlayıcılara sözleşme kurma zorunluluğu getirilmiştir.

2. Ünite 1, Sayfa 19, İkinci Paragrafta geçen “4077. Kanun” numarası ve “6. madde” numarası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

..... 6502 Tüketicinin Korunması Hakkında Kanunu’nun 5. maddesinde

3. Ünite 2, Sayfa 52, Kendimizi Sınayalım 4. Sorunun b seçeneği aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

b. Temsil belgesi

4. Ünite 4, Sayfa 92, “Sebepsiz (Haksız) Zenginleşme” başlığı altına ilave metin eklenmiştir.

SEBEPSİZ (HAKSIZ) ZENGİNLEŞME

Kavramsal Çerçeve

Türk Hukukunda zenginleşme yasak değildir. Fakat, her zenginleşmenin haklı bir sebebe dayanması şarttır. Bir kimsenin zenginleşmesi haklı bir sebebe dayanmıyor ve bu zenginleşme diğer bir kimsenin aleyhine gerçekleşmiş ise zenginleşmenin tasfiyesi gerekir. Hukukumuzda böyle bir tasfiyenin öngörüldüğü hallerden biri sebepsiz zenginleşmedir. Sebepsiz zenginleşme borç ilişkisi TBK 77-82 arasında düzenlenmiştir.

Sebepsiz zenginleşme de -hukuksal işlem ve haksız fiil gibi- borcun kaynaklarından biridir. Haksız fiille benzerlikleri, her ikisinin de hukuksal işlem dışı borç kaynakları oluşudur. Gerçekten haksız fiil gibi sebepsiz zenginleşme borç ilişkisi de doğrudan yasayla düzenlenen alanlardır. Böylelikle taraflarını bir borç çevresinde ilişkiye sokan bir hukuksal işlem değil, doğrudan yasal düzendir. Bununla birlikte, sebepsiz zenginleşme bir haksız fiil de değildir; o yüzden ne zenginleşende kusur, ne yoksullaşanda zarara uğramış olma şarttır. Ayrıca haksız fiil, zarar görenin malvarlığındaki eksilme (zarar) odaklıdır; böylelikle, zararın giderilmesiyle uğraşır, deyiş yerindeyse, tek merkezlidir. Oysa sebepsiz zenginleşme, her zaman böyle olmasa da çoğu durumda, bir yandan yoksullaşanın malvarlığındaki eksilmenin (yoksullaşmanın), diğer yandan da zenginleşenin malvarlığındaki artışın (zenginleşmenin) ortadan kaldırılmasıyla ilgilendirir; bu anlamda, sebepsiz zenginleşmede, yoksullaşma ve zenginleşmenin yerleştiği iki merkez bulunduğunu -benzetme yapmak adına- söylemek, pek de yanlış olmaz.

Sebepsiz zenginleşmeye dayanan borç ilişkisinin de üç ögesi vardır. Zenginleşen denen borçlusu, haklı bir sebep olmaksızın malvarlığı artan kişidir. Öteden beri isabetsiz adlandırma sayılsa da hukuk diline yerleşmiş olması sebebiyle *yoksullaşan* denen alacaklısı, zenginleşenden malvarlığındaki artış miktarına varan kapsamda iade alacağı tanınan kişidir. Borçlunun edimi *geri verme (iade)* dir.

Sebepsiz zenginleşme, TBK 77/1’e göre haklı bir sebep olmaksızın bir kimsenin malvarlığının diğer bir kimsenin malvarlığı aleyhine artmasıdır. Yalnız TBK 77, başkasının emeğinden haklı sebep olmaksızın zenginleşmeyi de iadeye tâbi tutmuştur.

Sebepsiz zenginleşme borç ilişkisi, doğrudan ilişkinin tarafları arasında gelişen bir olay sonucu veya ilişkinin dışından gelen bir fiil ya da bir olay sonucu ortaya çıkabilmektedir.

Bunlardan, yoksullaşanın zenginleşene sebebi olmaksızın bir edimi kazandırması haline “*edim yoluyla zenginleşme*” denilmektedir. Örneğin, sözleşme uyarınca ifa edilmiş olan edim, sözleşme irade sakatlığı yüzünden iptal yoluyla geçersiz kılınca geri verilmemiştir. Ya da, bonoda yazılı borcunu alacaklıya ödemiş olan borçlu, bankadan gelen ihtarname (protesto yazısı) üzerine ikinci kez ödeme yapmıştır.

Ayrıca sebepsiz zenginleşme ilişki dışından bir fiil ya da bir olayın sonucu olarak da ortaya çıkabilmektedir. Bu durumda “*edim dışı zenginleşme*”den söz edilmektedir. Edim dışı zenginleşme masraftan kurtulma, borçtan kurtulma veya müdahaleden dolayı zenginleşme görünümünde ortaya çıkmaktadır. Örneğin, yoksullaşan geçersiz bir kira sözleşmesi çerçevesinde teslim aldığı kiralananı masraf yapmış, fakat sözleşme geçersiz olduğu için kiralananı geri vermek zorunda kalmışsa, zenginleşen *masraftan kurtulma* yoluyla zenginleşmiş olacaktır. Bir üçüncü kişinin (şoförün, kalorifer yakıtını yanlış adresteki tanka boşaltması) ya da hayvanın hareketleriyle (hayvanın komşunun bahçesine girip çimleri yemesi) meydana gelen zenginleşmeye ise *müdahale yoluyla zenginleşme* denilmektedir.

Koşulları

Zenginleşme

Zenginleşme, zenginleşenin malvarlığının şimdiki durumu ile haklı bir sebebe dayanmayan değişim olmasaydı sahip olacağı durum arasındaki farktır.

Sebepsiz zenginleşmeden söz edebilmek için, her şeyden önce bir tarafın malvarlığında bir zenginleşme (çoğalma) meydana gelmiş olmalıdır.

Bu, aktiflerde artış (bir malın veya hakkın malvarlığına katılması) veya pasiflerde eksilme (borçtan kurtarılma) ya da malvarlığından çıkması gereken bir değer çıkarmaması (yapılması gereken masraftan kurtulma) şeklinde de olabilir. Örneğin, sözleşme gereği ifa edilmiş olan şey, sözleşme irade sakatlığı yüzünden iptal yoluyla geçersiz kılınca geri verilmemiştir. Alınan geri verilmemişse, aktifteki artış yoluyla sebepsiz zenginleşme ortaya çıkar.

Malvarlığında fiilen artış meydana getiren zenginleşmeye *olumlu (müsbet) zenginleşme* de denilmektedir. Bu, aktiflerde artış ya da pasiflerde eksilme meydana gelmiş olması halidir. Buna karşılık, malvarlığının azalmasının önlenmesi-ne ise *olumsuz (menfi) zenginleşme* adı verilmektedir. Bu ise, aktiflerin azalmaması ya da yapması gereken harcama (masraf) yapılmadığı için pasiflerin artmamış olması demektir.

Unutulmasın ki, TBK 77 uyarınca, başkasının sadece malvarlığından değil, emeğinden haklı sebep olmaksızın zenginleşmeyi de düzenlemiştir.

Yoksullaşma veya Başkasının Aleyhine Zenginleşme

Edim yoluyla zenginleşmenin özelliği, çoğu durumda bir tarafın malvarlığındaki zenginleşmenin, diğer tarafın malvarlığının aleyhine olarak gerçekleşmesidir. Haklı bir sebep olmaksızın bir malvarlığında çoğalma olurken aynı olay dolayısıyla diğer bir malvarlığında bir azalma ortaya çıkmalıdır. Malvarlığının azalması, malvarlığında (meydana gelebilecek) artışın önlenmesidir. Bu da, aktiflerin kaybı veya artmaması ya da pasiflerin artması veya azalmaması olarak görünüm kazanabilir.

Aktifin kaybı, yoksullaşmanın malvarlığının aktifindeki kimi unsurları fiilen kaybetmesi, malvarlığının bir ya da birçok aktifinden fiilen yoksun kalmasıdır. Örneğin kıymetli evrak niteliğinde alacak senedi olan bonoda yazılı borcunu alacaklıya ödemiş, fakat senet tahsil için bankaya verilmiş olduğu için senedi geri alamamış olan borçlu, elindeki senede dayanan bankadan gönderilen ihtarname (protesto yazısı) üzerine ikinci kez ödeme yapmışsa, bu ikinci ödeme sebepsiz zenginleşmeye yol açar. Yine, zenginleşenin yapması gereken harcamaları yoksullaşan yapmıştır. Keza, tarlasına giren komşunun hayvanları ürünleri yemiştir. Komşusunun kümesinde yumurtlayan tavuğunun yumurtasını komşu tüketmiş ya da bunu kazandırdığı üçüncü kişi tüketmiştir.

Aktifin artmaması veya artışının önlenmesi yoluyla da yoksullaşma ortaya çıkabilir.

Pasifin artması, zenginleşen yerine yoksullaşmanın borç altına girmesini ifade eder. Borç, zenginleşen yerine yoksullaşana yazılmış, borçlu olarak yoksullaşan gösterilmişse böyledir.

Pasifin azalmaması veya azalmasının/eksilmesinin önlenmesi suretiyle de zenginleşme meydana gelmiş olabilir. Örneğin ibra sözleşmesi yapılmış, böylelikle borç silinmiştir. Fakat sonradan ibra sözleşmesi geçersiz kılınmıştır. O yüzden pasif azalmamıştır.

Yoksullaşmanın, her zaman yoksullaşmanın malvarlığından zenginleşeninkine bir değer kayması biçiminde olması gerekmez. Özellikle edim dışı zenginleşmelerde böyle bir tarafın malvarlığından diğer tarafına değer kayması ile karşılaşılır. Böylelikle, hak sahibinin kiralamayı hiç düşünmediği bir yeri diğer bir kimsenin kiraya vererek elde ettiği kira parası bakımından, bir değer kayması bulunmasa da, borçlunun sebepsiz olarak zenginleştiği kabul edilmektedir. Yine, harcamadan (masraftan) kurtulmaya dayanan zenginleşmelerde de böyle bir kayma gerçekleşmiş olmaz. Keza emek yoluyla zenginleşmede de, yoksullaşma, -malvarlıksal bir değeri bulunduğu düşünülebilir ise de- emek gücünün zayıflaması gibi bir sebebe değil, emeğin olağan karşılığı olarak kabul edilebilir bir değer malvarlığına girmeyişine dayandırılabilir.

Nedensellik

Edim yoluyla zenginleşmelerde: Bir kişinin malvarlığında meydana gelen çoğalma ile diğer bir kişinin malvarlığındaki azalma arasında bir nedensellik (illiyet) bağının, yani sebep sonuç ilişkisinin bulunması gerekmektedir. Bu açıklama, nedensellik bağının, esas olarak edim yoluyla zenginleşmenin bir koşulu olduğunu göstermektedir. Bir malvarlığındaki çoğalma diğer malvarlığındaki eksilmenin sonucu olarak meydana gelmiş olmalıdır. Eğer bir malvarlığında azalma olmasaydı diğer malvarlığında artış olmayacak idiye...

Edim dışı zenginleşmelerde: a) Nedensellik, sebepsiz zenginleşmeden söz edilen her durumda, şart olarak aranmaz. Söz geliş edim dışı zenginleşmelerden masraflardan kurtarılanın zenginleşmesi yapılan masraflar malvarlığına girdiği için değildir! Böylelikle de yoksullaşmanın malvarlığında meydana gelen fiili eksilme, zenginleşenin malvarlığında fiili bir artışa yol açmaz.

b) Nedensellikten yoksunluk, başkasının yetki (tahsis) içeriğinden haksız yararlanmadan dolayı sebepsiz zenginleşmeler bakımından da söz konusudur. Bir kimse kullanma karşılığını üstlenmeden başkasının malını haksız yere kullandığında, mal sahibi, malını kiralayacak böylelikle malvarlığında eksilme olmasaydı dahi haksız kullanma karşılığını istemeye hak sahibi sayılır. Tarlasındaki çimleri biçmeyi düşünmeyen bir kimsenin çimlerinin, tarlasına giren komşunun hayvanları tarafından yenmiş olduğu halde de aynı sonuca varmak kaçınılmazdır.

c) Bu son iki durumda sebepsiz zenginleşme için nedensellik (illiyet) bağı şart olarak aranacak olursa, edim dışı zenginleşmelerde hemen her zaman iade talebi reddedilecektir. Bu yüzden, bugün öğreti ve yargı kararlarında nedensellik bağı olmasa da bu gibi hallerde sebepsiz zenginleşme dayanaklı iade talebine izin verilmektedir.

Zenginleşmenin Sebepsizliği (Haksızlığı)

Sebepsiz zenginleşmeden söz edebilmek için bir malvarlığındaki çoğalmanın ve ona tekabül eden diğer malvarlığındaki azalmanın haklı bir sebebe dayanmaması gerekmektedir. Böylelikle zenginleşme ya sebebin hiç olmamasına ya da var, fakat baştan geçersiz, sonradan geçersiz kalan, gerçekleşmemiş olan ya da sona ermiş olan bir sebebe dayanmalıdır.

Sebebin olmamasına dayanan sebepsiz (haksız) zenginleşmede, zenginleşme için gösterilebilecek hiç sebep yoktur veya sebep bulunsun da tarafların sebep üzerinde anlaşamamış olmaları ya da baştan kesin hükümsüzlük yüzünden geçerli bir sebep yoktur.

Herhangi bir gerektirici sebep yokken zenginleşenin haksız müdahalesi, yoksullaşanın veya üçüncü kişinin fiili, bir hayvanın hareketi ya da bir doğa olayı ile yoksullaşmada sebebin hiç olmaması durumu ortaya çıkabilir. Örneğin, komşunun tarlasındaki ekinleri yiyerek tüketen hayvanın sahibi, bu suretle yeme yapacağı harcamadan kurtulmuş, böylece zenginleşmenin haksız ve sebepsiz olduğu bir olgu meydana gelmiş olur. Yoksullaşan, bilmeden hataen başkasının bir borcunu ifa etmişse, keza borçlu bakımından bir haksız zenginleşme söz konusu olur. Bu durum hakkında ayrıca TBK 78/l'de özel bir düzenleme yapılmış bulunmaktadır. Yalnız bilerek bir borcu borçlu yerine ifa eden, artık sebepsizlik iddiasında bulunamaz. Bu son durumda koşulları varsa vekâletsiz işgörme hükümlerine başvurulabilir.

Taraflarca, aralarından birinin diğerine yaptığı kazandırmanın sebebine dair bir anlaşma gerçekleşmemişse, yine kazandırmanın sebep yokluğu nedeniyle haksızlığı gündeme gelir. Bunlardan biri edimi ödünç diğeri ise bağışlama olarak ifade ediyorsa böyledir.

Taraflar arasında bir anlaşma var ve bu anlaşma ile sebep belirlenmiş, fakat anlaşma kesin hükümsüz ise, bu anlaşmaya dayanılarak ifa edilen edim sebepsiz zenginleşmeye yol açar. Örneğin, baştan imkânsızlık veya şekle aykırılık gibi kesin hükümsüzlük hallerinde, anılan sebeplerle hukuksal işlem geçersiz olduğu için, yapılan kazandırma haksızdır. Keza yasal sınırdan yüksek oranda belirlenmiş olan faiz ödenmiştir, ama sınırı aşan tutarda faiz kazancı haksızdır. Hukuka ve ahlâka aykırı bir amacın izlendiği bir sözleşme çerçevesinde bir taraf diğerine ödeme yapmışsa, keza zenginleşmede haksızlık söz konusu olacaktır. Yalnız bu durumda zenginleşmenin geri verilmesinin istenemeyeceği ve zenginleşmenin Devlete mal edilebileceği öngörülmektedir (TBK 81).

Sebebin sonradan ortadan kalkmasının yol açtığı haksız zenginleşme ise, baştan bir sebebin bulunduğu hallerde karşımıza çıkmaktadır. Bu sebep baştan geçerli iken, sonradan geçersiz kalmış ya da kılınmış olabilir. İfa edilmiş bir bağışlamayı -koşulları varsa- geri alma (rücu) halinde (TBK 295), durum bu merkezdedir. Yanılma, aldatma veya korkutma gibi iptal edilebilirlik sebebi olan irade sakatlığı hallerinde de, hukuksal işlem iptal edilmiş olduğunda, daha önce yapılan kazandırmalar haksız hale gelecektir. Keza tam iki tarafa borç yükleyen bir sözleşmede taraflardan birinin borcu kusursuz ifa imkânsızlığı yüzünden sona ermişse, karşı tarafın borcu da ortadan kalkar. Fakat karşı taraf daha önce borcunu ifa etmiş idiyse, bunu geri almasının yolu da sebebin sonradan ortadan kalkmasına dayanan zenginleşmenin haksızlığına dayanmaktadır. Yeri gelmişken belirtelim, tam iki tarafa borç yükleyen tipteki sözleşmelerde alacaklının sözleşmeden dönmesi halinde tasfiye sorunu klasik öğretilerde bir anlayışa göre sebepsiz zenginleşmeye dayandırılırken bugün artık farklı bir çözüme bağlanmış bulunmaktadır.

Gerçekleşmemiş olan bir sebeple haksız zenginleşmede ise, sebebin varlık ya da geçerliliği sorunu bulunmamaktadır. Bu bağlamdaki sorun, gerçekleşmesi beklenen sebebin gerçekleşmeyeceğinin ortaya çıkması, fakat o arada ifa edilmiş olan bir edim bulunması sorunudur. Şu halde burada zaten sebebi olmayan bir kazandırma ve fakat sebep beklentisi vardır. Haksızlığı ya da sebepsizliği gösteren, yoksullaşanın bir sebep beklentisinin boşa çıkması (akamete uğraması)dır. Bu anlamda, taraflarca beklenen, fakat verilmeyen bir onayı gerektiren sözleşmede onayı beklemeden peşinen yapılan bir ifa (ödeme); erteleyici koşula bağlı işlemden askı döneminde ifa, fakat koşulun gerçekleşmemesi; faizi peşin ödenmiş ödünç para borcunun zamanından önce iade edilmesi halinde önceden (peşin) ödenen faiz; gelecekte yapmayı tasarladığı, fakat sonradan yapılmayan bir satım sözleşmesi için peşin ödemede bulunma; kayınbabının müstakbel damada nişan hediyesi olarak yaptığı karşılıksız kazandırma ve fakat nişanın sonradan bozulması (MK 122) halleri hep bununla ilgilidir.

Borç olduğu zannıyla hataen bir edada bulunma, aslında sebebi bulunmayan sebepsiz zenginleşme hallerinden biridir.

Buna göre yoksullaşan zannettiği gibi borçlu değilken ya da borçlu, fakat ifada bulunduğu kişi alacaklı değilken borcunu eda ettiği kanısıyla ifada bulunmuştur.

Bunun için:

- Borcun mevcut olmaması,
- İfade bulunulmuş olması,
- İfanın serbest iradeyle gerçekleştirilmiş olması,
- İfanın hataen gerçekleşmiş olması gerekmektedir.

Kişi (yoksullaşan) kredi borcunun taksitlerini tamamen ödediği halde, bankaya yeni bir taksit ödemiş ya da taksitleri ödemeye devam etmişse, *borç mevcut olmadığı halde ifada* bulunulmuş olmaktadır. Haksız zenginleşme sayılmayan durumlardan biri olmamalı, bu arada eksik borcun ifası hataen olsa da bir borcun ifası olduğu için sebepsiz zenginleşme sayılmaz.

Ifada bulunulmuş olması gerekmektedir. Bu dayanakla sebepsiz zenginleşmeden söz edebilmek için, yoksullaşan, borç olmayanı ifada bulunmuş olmalıdır.

Ifanın serbest iradeyle gerçekleştirilmiş olması da gerekmektedir. Yoksullaşan iradesini sakatlayan aldatma ve korkutma sebebiyle değil, rızaen ifada bulunmuş olmalıdır.

Ifanın *hataen* gerçekleşmesi gereği, burada en önemli unsurdur. Buradaki hata, sözleşmenin kuruluşunda iradeyi sakatlayan hata (yanılma)dan farklıdır. Bu, yoksullaşanın borcun varlığında, devamında, alacaklının kimliğinde hataya düşmüş ve kendisini borçlu zannederek bir edimi ifa etmiş olması demektir. Böylece, o hiç borçlu değildi, fakat ifada bulundu; ya da o aslında borçluydu, fakat borcu sona ermişti ya da ifada bulunduğu kişi alacaklısına benzeyen başka bir kişiydi. Bilerek bir borcu borçlu yerine ifa eden, hataen ifada bulunduğunu, böylelikle sebepsiz zenginleşmeyi iddia edemez.

Özel hükümleri saklı tutan TBK 78/III'ün gösterdiği yoldan ulaşılan ilk ve önemli özel hüküm örneği TTK 1530/I'dir. Bu hükme göre, yasal sınırdan yüksek oranda belirlenmiş olan faiz ödenmişse, sınırı aşan faiz ödemesi hataen gerçekleşmiş olmasa bile geri verilmesi istenebilir (TTK 1530/I). Burada özel hüküm olarak tanıtılmış olması yanıtılması, aslında bu TTK 1530/I her tür borç ilişkisinde uygulanması mümkün bir hükümdür.

Bu noktada, *sebepsiz zenginleşme* kurallarına dayanılamayacak durumlardan da kısaca söz edilmelidir. Bu durumlarda, zenginleşme meydana gelmiş olsa da, bunun geri verilmesi istenemez.

Öncelikle *zenginleşmenin sebepsiz ya da haksız sayılmadığı* durumlardan söz edilmelidir. Bunlar, eksik borçlar olarak bilinen birtakım yükümlülüklerin ifası niteliğindedir. Bilindiği gibi eksik borçlar ifaya zorlama yetkisi vermeyen, dolayısıyla borcun yaptırımı olan sorumluluğa yol açmayan borçlardır. Bunların ifası istenemez; fakat ifa edilirse de geri verilmesi istenemez. Çünkü, böyle bir durumda ifa, zaten var olan bir borcun ifası olup sebepsiz zenginleşme meydana getirmez. Bu anlamda, zamanaşımına uğramış bir borcun veya ahlâkî bir ödevin (görevin/vazifenin) ifası amacıyla verilenlerin geri verilmesi istenemez (TBK 78/2). Keza rıza ile ifa edilen kumar ve bahis borcu (TBK 605/II, cüm. 1) ya da evlenme simsarlığı (aracılığı) için verilen ücretin geri verilmesi (TBK 524) de istenemez.

Ayrıca *hukuksal güvenlik gereksinimi* de, kimi zaman sebepsiz zenginleşme hükümlerine başvurmaya engel oluşturmaktadır. Gerçekten hukuken kesin olarak kazanılmış gözüyle bakılan hak ve hukuksal konumlar bakımından haksız zenginleşmeden söz edilemeyeceği kabul edilmektedir. Nitekim kazandırıcı zamanaşımı (MK 712, 713, 777) ve iyiniyetle kazanmanın (MK 988, 1023) koşullarının gerçekleşmesiyle üzerindeki aynı hakkın (mülkiyet ya da diğer aynı haklardan birinin) kazanılmış olduğu bir malın ya da bir mahkemenin kesinleşmiş kararına (HMK 303) uyarak ifa edilenin geri verilmesinin istenmesi de söz konusu olmaz.

Kimi durumlarda bunun sebebi, sebepsiz zenginleşmenin geri verilmesi isteminde bulunmanın *yasaklanmış olmasıdır*. Bununla TBK 81'de düzenlenen hallerde karşılaşmaktadır. Buna göre hukuka ve ahlâka aykırı bir amaç için verilenlerin geri verilmesi istenemez (TBK 81). Örneğin hukuka aykırı bir ruhsat başvurusunu olumlu sonuçlandırın diye memura verilen rüşvetin geri verilmesi istenemez. Yalnız TBK 81/cüm. 2'ye göre böyle bir istemle dava açılmışsa, yargıç, hukuka ya da ahlâka aykırı amaçla verilenin Devlete mal edilmesi kararı alabilir. Dikkat edilsin ki, bu durumda, bir sebepsiz zenginleşme vardır; ama bunun geri verilmesini isteme yolu kapatılmıştır.

Hüküm ve Sonuçları

Birincil (Asli) Borç: Geri Verme (İade) Borcu

Sebepsiz zenginleşmeden zenginleşen için doğan borç, geri verme borcudur (TBK 77/I). Geri verme borcunun konusu, sebepsiz zenginleşenin malvarlığındaki sebepsiz artıştır. Geri verilmesi istenen, zenginleşmedir; zenginleşmenin konusu bir eşya olsa da, burada istenen mülkiyet hakkı değil, o eşya ile yaratılan zenginleşmedir.

Başkasının emeğinden zenginleşmeyi mümkün gören yeni TBK'nda açıklık olmasa da, böyle bir zenginleşmede iade yükümlülüğü, aynen değil, herhalde değer itibarıyla gerçekleşecektir. Öyleyse örneğin ayırt etme gücü bulunmayan bir kişinin emeğinden yararlanma yoluyla zenginleşme meydana gelmiş olduğunda, zenginleşen, bu kişiye, benzeri bir emek sarfı halinde verilmesi olağan olana denk bir miktarda para ödemesinde bulunacaktır. Yoksa kendisine sunulan emeğin aynısını alacaklının yoksullaşana aynen sunma biçiminde geri vermesi söz konusu değildir.

Sebepsiz zenginleşmede geri verme, yoksullaşan tarafın zenginleşen tarafa açacağı dava ile sağlanır. Bu dava “sebepsiz zenginleşme davası” ya da “iade davası (istirdat davası)” adıyla anılmaktadır.

Geri verme borcunun kapsamı, sebepsiz zenginleşenin iyiniyetli olup olmamasına göre farklı hükümlere bağlanmıştır. Bununla birlikte -yoksullaşma ve zenginleşmenin oluşturduğu iki merkezli benzetmeden- hareketle iki kuraldan söz etmek mümkün görünmektedir: Birinci kural: Geri vermenin üst sınırı zenginleşme miktarıdır. İkinci kural: Geri vermenin alt sınırı yoksullaşma miktarıdır.

İyiniyetli Zenginleşenin Geri Verme Borcunun Kapsamı

Genel olarak: İyiniyetli zenginleşen, zenginleşmesinin sebepsiz (haksız) olduğunu bilmeyen ve bilmesine imkân bulunmayan (bilmesi gerekmeyen) kişidir.

Geri verme borcu, iyiniyetli zenginleşeni, zenginleşme öncesinden daha yoksul bir duruma düşürmemelidir. Bu yüzden, geri verme borcunu yerine getirirken yaptığı giderlerin de borcundan düşülmesini isteyebilmelidir.

Sebepsiz zenginleşen zenginleşmesini aynen, bu mümkün değilse, elinde kalanı; varsa kaim değeri veya bundan elinde kalanı geri vermekle yükümlüdür. Bunu “*olduğu gibi iade*” deyişiyle ifade etmek mümkündür. Burada hemen iyiniyetli zenginleşenin elinde hiçbir şey kalmamışsa *zenginleşmenin elinden çıkmış olduğu def’ini* ileri sürerek (TBK 79/I) borçtan kurtulacağına işaret edilmelidir.

Geri verilmesi söz konusu olan zenginleşme, objektif zenginleşmedir. Oysa subjektif zenginleşme olarak adlandırılan zenginleşenin özel yetenekleri ve becerisiyle zenginleşmesinden ayrıca kazanç sağlaması, yani objektif olandan daha fazla malvarlığı artışı elde etmesi halinde, bunun geri verilmesi gerekmez. O halde subjektif zenginleşme bakımından zenginleşenin geri verme yükümlülüğünün bulunmadığı kabul edilmektedir.

Elden çıkmış olma def’i: Bu, zenginleşmeden elinde hiçbir şey kalmamış olan iyiniyetli zenginleşenin, alacaklı yoksullaşanın geri verme istemiyle karşılaştığında *zenginleşmenin elinden çıkmış olduğu savunmasında* bulunabilme hakkıdır. Bunun, harcamadan veya borçtan kurtarılmaya dayanan zenginleşmeler bakımından gündeme gelmeyeceği belirtilmelidir.

Def’i olarak ileri sürme: Zenginleşen kendisine tanınan bu hakkı savunma olarak kullanmalıdır. Bu hak ileri sürülmedikçe yargı tarafından kendiliğinden dikkate alınmaz. Şu durumda, iyiniyetli zenginleşen, kendisinden zenginleşmenin geri verilmesi (iade) istendiği anda zenginleşmenin elinden çıkmış olduğu def’ini ileri sürebilir (TBK 79/I). Böylelikle zenginleşen, zenginleşmeden elinde hiçbir şey kalmadığını kanıtlayarak, tam olarak borçtan kurtulur. Yine, o, elindekilerin zenginleşmeden -elden çıkmış olduklarından- arta kalan olduğunu kanıtlayarak, kısmen borçtan kurtulabilir. Bu son olasılıkta, zenginleşen, elinden çıkmış olan miktarı geri vermekle yükümlü değil ise de, elinde kalan bölümü geri verme yükümlülüğü devam eder.

Zenginleşme konusunun *elden çıkmış olması* gerekmektedir. Bir hukuksal işlem ya da bir fiil elden çıkma bu sonucunu doğurabilir. Zenginleşen, böyle bir elden çıkma karşılığında bir değer elde etmiş olabileceği gibi, olmayabilir de.

Bu zenginleşmeyle ele geçirilmiş olanın yerine karşılık (ivaz) olarak alınana “*kaim değer*” denilmektedir. Bu durumda geri verme borcunun konusu, kaim değer olur. Kaim değer bakımından borcun kapsamı, yine, elinde kaldığı kadarını geri vermedir.

Zenginleşme konusu bir mal ise, bir sözleşme ile ivazlı ya da ivazsız olarak üçüncü bir kişiye kazandırılmış olabilir. Söz gelişi zenginleşme konusunun satışından elde edilen bedel ya da mal değişimi (trampa) sözleşmesiyle karşı edim olarak alınan mal böyledir. Bu gibi olasılıklarda, zenginleşen kaim değer olarak bedeli ya da karşılık olarak aldığı malı geri verme borçlusudur.

Keza zenginleşme konusu bir miktar para idiyse, zenginleşen bunu kendi yararı ve zorunlu gereksinimleri için harcamışsa, yapmış olduğu harcama karşılığında elde ettiği de kaim değer olarak geri vermenin konusudur.

Bir fiille, özellikle haksız fiille elden çıkma da söz konusu olabilir. Örneğin, mal yok (harap) olma, hasara uğrama, çalınma sonucu elden çıkmış olabilir. Bu olasılıkta, zenginleşenin üçüncü kişi failden elde ettiği tazminat veya sigortadan aldığı ödeme kaim değer olarak iade borcunun konusunu oluşturacaktır. Keza, zenginleşme konusunun kamulaştırılması halinde elde edilen kamulaştırma bedeli de kaim değer olarak iade edilmelidir.

Fakat zenginleşen, elden çıkma karşılığında bir değer elde etmiş olmayabilir. Zenginleşmeyi veya kaim değeri karşılıksız olarak üçüncü kişiye kazandırmışsa (bağışlamışsa), tamamen ya da kısmen tüketmişse, sigorta koruması sağlanmamış malda haksız fiil sonucu tam ya da kısmî hasar meydana gelmiş ve fakat sorumlu bulunamamışsa ya da hak sahibi olduğunu zannettiği malı bizzat tamamen ya da kısmen yok etmişse, zenginleşme tam ya da kısmen karşılığı olmaksızın elden çıkmış olur. Herhangi bir karşılık elde edilmeksizin (tamamen karşılıksız) elden çıkmada, zenginleşen, geri verme borcundan kurtulur. Kısmen karşılık elde etmeksizin elden çıkmış olan zenginleşme konusundan arta kalan veya bunun kaim değerleri üzerinde geri verme borcu devam eder.

Zenginleşme konusunun elden çıkışının *iyiniyetle* gerçekleştiği kanıtlanmalıdır. O, zenginleşme konusunun elinden çıkmasında iyiniyetli olduğunu kanıtlamalıdır. En geç geri verme istemine muhatap olduğunu öğrenme anına (istem anına) dek iyiniyetle elden çık(arıl)mış olmalıdır.

Kötü Niyetli Zenginleşenin Geri Verme Borcu

Malvarlığındaki zenginleşmenin sebepsiz (haksız) olduğunu ve zenginleşmeyi geri vereceğini bilen veya bilmesi gereken ise, kötü niyetli sebepsiz zenginleşendir. Öyleyse, başlangıçta, yani zenginleşme anında iyiniyetli olan bir zenginleşen, geri vermekle yükümlü olduğunu öğrendiği andan itibaren kötü niyetli hale gelmiş olur. Bu itibarla, o, en geç zenginleşmeyi elden çıkartma anında iyiniyetini kaybetmiş idiyse ya da -henüz geri vermekle yükümlülüğü hususunda belirsizliğin bulunduğu, fakat tam da bu yüzden- ileride geri vermekle yükümlü tutulabileceğini hesaba katmasını gerektiren bir durumda zenginleşmeyi elden çıkartmışsa, kötü niyetlinin geri verme yükümlülüğüne ilişkin hükümlere tâbidir (TBK 79/II).

Kötü niyetli zenginleşen, zenginleşmenin tamamını eksiksiz geri vermekle yükümlüdür (TBK 79/II). Bunun için de “aldığı gibi iade” ifadesi kullanılabilir.

Kötü niyetli zenginleşen için de aynen geri verme yükümlülüktür. Fakat, kötü niyet, zenginleşeni geri verme anında elinde kalan miktarı (ne kaldıysa onu) vererek borcundan kurtulma olanağından yoksun bırakır.

Zenginleşen, zenginleşme elinden çıkmış ise de karşılığında elde ettiği “kaim değeri” geri vermelidir. O, zenginleşmeyi tüketmiş olsa da harcamadan kurtulduğu değeri geri verme yükümlüsüdür.

Kötü niyetli zenginleşen, aynen geri vermenin mümkün olmadığı durumlarda, nakden, değer itibarıyla geri vermekle yükümlü tutulacaktır.

Giderleri (Masrafları) İsteme Hakkı

Sebepsiz zenginleşen taraf, sebepsiz olarak malvarlığına katılmış bulunan zenginleşme konusu için bir takım giderler yapmış olabilir. Yeni TBK da eski BK’nda olduğu gibi zenginleşene, yapmış olduğu giderleri isteme hakkını tanımaktadır.

Giderlerin tazmini istemi bağımsız bir alacak hakkı değil, fer’i (bağımlı) bir haktır. Yani, geri verme borcu varsa, var; yoksa, yoktur!

Zenginleşme konusunun varlığını ve değerini korumak için yapılmışsa (hayvanı besleme, tedavi) *zorunlu*; şeyin değerini, üretkenliğini ve verimini arttırmak için yapılmışsa (hayvanın eğitimi, eskiyen parçaları değiştirme, tarlayı gübreleme) *faydalı*, bunların dışında kalanlar ise (hayvanın güzellik yarışmasına katılması, kuaför masrafları, bahçeye yüzme havuzu yaptırma) *lüks ya da diğer giderlerden* söz edilir.

İyiniyetli iade borçlusu, yaptığı zorunlu ve yararlı giderlerin hepsinin ödenmesini isteyebilir. Buna karşılık yaptığı diğer (lüks) giderleri isteme hakkı yoktur. Ancak bu gibi giderlerin konusu eklemeleri zenginleşme konusuna zarar vermeden söküp alabilir. Bununla birlikte, yoksullaşmış olan kişi sökülmek istenen eklemelerin bedelini ödeyeceğini bildirerek söküp alma hakkının kullanılmasını önleyebilir (TBK 80/III).

Kötü niyetli iade borçlusu, mala yapılan zorunlu harcamaların ödenmesini isteme hakkına sahiptir. Yararlı masraflarının ödenmesini ise, *geri verme anında mevcut fazlalık oranında* isteyebilir (TBK 80/II). Geri verme anında yararlı gider konusu fazlalık kalmamışsa ya da bu anda, bu gider konusu değer artışı olarak kabul edilemiyorsa yararlı giderler de istenemez. Örneğin tüyleri kırılan hayvanı aşırı soğuktan korumak için örtü/hırka diktirilmişti, fakat iade anında artık hayvanın tüyleri uzamış, soğuk hava geçmiştir; hırka giderleri istenemez. Lüks (diğer) giderler bakımından kötü niyetli zenginleşen de iyiniyetli gibidir. Yani, kötü niyetliye de yoksullaşan masrafı karşılamayı kabul etmezse -ve zararsız ayırma mümkünse- söküp alma hakkı tanınır (TBK 80/III).

Zamanaşımı ve Daimi Defi Hakkı

Zamanaşımı

Sebepsiz zenginleşmeden doğan taleplerin zamanaşımı hakkında tıpkı haksız fiillerde olduğu gibi kısa ve uzun olmak üzere iki süre öngörülmüştür. Yeni TBK 82 nci maddesinde sırasıyla iki (2) ve on (10) yıllık süreler öngörülmüş bulunmaktadır (krş. eBK 66). Kısa süre, yoksullaşanın malvarlığındaki yoksullaşmayı ve zenginleşen kişiyi öğrenme tarihinden itibaren işlemeye başlarken, on (10) yıllık uzun zamanaşımı süresi ise, sebepsiz zenginleşmenin gerçekleştiği andan itibaren işlemeye başlar.

Yeni TBK 117/II, bu tarihi, kötü niyetli sebepsiz zenginleşmeden dolayı borçlunun ihtarsız temerrüde düştüğü tarih olarak öngörmektedir. Aynı yerde iyiniyetli zenginleşenin temerrüdü için ise, bildirim (ihbar) şartı öngörülmüştür.

Daimi Defi Hakkı

Sebepsiz zenginleşme yoksullaşan aleyhine bir borç doğmasına sebep olmuşsa, o, zamanaşımı geçse bile bu borcu ödemedi kaçınabilir (TBK 82/II). Buna daimî defi hakkı denir. Örneğin, A ile B arasında bir sözleşme var. A, B’den bu sözleşme çerçevesinde bir adi borç senedi almıştır. Fakat korkutma (tehdit) altında yapılmış olan sözleşme bu irade sakatlığı yüzünden iptal edilerek geçersiz kılınmıştır. A, senedi B’ye geri vermemiştir. Üstelik sözleşmenin iptalinden üç (3) yıl geçtikten sonra A, B’den senedin içerdiği alacağın ifası amacıyla dava açmıştır. B, bu davada, A’ya karşı sebepsiz zenginleşme defi’ni ileri sürerek kendisinden ifası istenen borcu ödemekten kaçınma hakkı sahibidir. Oysa B’nin sebepsiz zenginleşmeden dolayı geri verme davası açma hakkı, yoksullaşmanın ve zenginleşmenin öğrenilmesinden itibaren iki (2) yılda zamanaşımına uğramıştır.

Geri Verme İsteminin Niteliği ve Benzer Olanaklarla Karşılaştırma

Sebepsiz Zenginleşmeden Doğan Geri Verme İsteminin Niteliği

Sebepsiz zenginleşme de nihayetinde bir borç ilişkisidir; böylelikle de her borç ilişkisinin karakterini taşır: Nisbî bir ilişkidir. Bundan dolayı, yoksullaşana nisbî etkili olan *kişisel (şahsî) hak sağlar*. Böyle olunca aynî haklardan, örneğin mülkiyetten farklıdır. Bu anlamda, zenginleşenin iflâsı halinde, yoksullaşanın geri verme istemi, iflâs masasından diğer alacaklıların alacaklarıyla orantılı (garameten) bir istem hakkından ibaret kalır. Oysa onun hakkı mülkiyet olsaydı, iflâs halinde dahi, mülkiyet hakkının geri verilmesini isteyebilirdi.

Zenginleşende ya da yoksullaşanda ayırt etme gücünün bulunmasını, dolayısıyla *fiil ehliyeti gerektirmez*. Haksız fiil niteliğinde olmadığı için, *kusur araştırılmaz*. Haksız fiil davasıyla yarışma olursa kusur haksız fiil hükümlerine dayanak oluşturan önemli bir tercih noktası olacaktır. Kusur şart değilse de, zenginleşende iyi ya da kötü niyetin bulunmasına göre değişen kapsamda geri verme yükümlülüğü ortaya çıkar.

Geri verme istemine dayanak oluşturabilen diğer hukuksal olanaklardan *bağımsızdır*. Yani, sebepsiz zenginleşmenin koşulları gerçekleşmişse, diğer bir geri vermeyi isteme olanağının da koşulları gerçekleşmiş olsa bile, sebepsiz zenginleşmeye dayanan geri verme istemiyle dava açmak mümkündür. Bununla birlikte, diğer hukuksal olanaklardan birine başvurmanın mümkün olduğu bir durumda sebepsiz zenginleşmeden dolayı geri verme isteminde bulunulabilip bulunulamayacağı ayrı ayrı değerlendirilmelidir.

Geri Verme Yükümlülüğü Doğuran Benzer Olanaklarla Karşılaştırma

Sebepsiz zenginleşmeye dayanan geri verme istemi aynı hakka, örneğin mülkiyete dayanan geri verme (istihkak) istemi ile bir arada bulunamaz. Diğer bir deyişle, zenginleşmenin geri verilmesi istemi aynı hakka dayanan geri verme isteminin ileri sürüldüğü istihkak davası ile yarışamaz. Çünkü, **istihkak davası**, yalnız aynı hakka dayanılarak açılabilen bir davadır.

Sebebe bağlılık ilkesinin kabul edildiği hukuk düzenimiz açısından, geçerli bir sebebi bulunmayan kazandırıcı işlemler hükümsüzdür. Bu itibarla, aynı hak kazandırmaya yönelik bir işlemin hiç ya da geçerli bir sebebi yoksa, aynı hak kaybedilmez. Bu yüzden, muhatap tarafından kazanılamayan, ama hâlâ devredenin sahip olduğu aynı hakka dayanarak istihkak davası açmak mümkündür. Bu davayı açmak mümkünken sebepsiz zenginleşmeye dayanan iade davası açılmaz. Bununla birlikte, aynı hak kaybedilmiş ise, bu kez istihkak davası açılmaz. Bu açıklamalar taşınmazlardaki aynı haklar için kuşkusuz ise de, taşınırlar bakımından tartışmalıdır. Tartışma bir yana, ilkeyi taşınırlar için de kabul etmek isabetli görünmektedir.

Yalnız sebebe bağlı olmayıp soyutluk ilkesine tâbi sayılan kimi işlemler bakımından durum farklıdır. Alacağın devri sözleşmesi, ibra sözleşmesi gibi işlemlerde soyutluk kabul edilmektedir. Bu ilkeye göre, geçerli bir sebep olmasa da, bir kez kazandırıcı işlem geçerli olarak yapılmışsa hak muhatapça kazanılır. Bu durumda bu hakkı geri almak isteyen sebepsiz zenginleşme hükümlerine dayanmak zorundadır.

Böylece, bir eşyadaki mülkiyetini kaybetmiş olan bir kimse, artık istihkak davası açamaz diyebiliriz. Örneğin **tapu siciline** kayıtlı bir taşınmaz (arsa, tarla, daire) maliki M'nin haberi olmaksızın S tarafından elindeki sahte bir vekâletnameyle iyiniyetli üçüncü kişi Ü'ye satılmış ve tapu sicilinde Ü adına tescil yaptırılmışsa, malik M mülkiyeti tescilden itibaren on yıl boyunca kaybetmez; fakat malik olarak da görünmez. Bu durumda, malik, on yıl boyunca mülkiyetini kaybetmez; fakat malik olarak da görünmez. Bu itibarla, bu süre içerisinde Ü'ye karşı açacağı, bir tür istihkak iddiasının ileri sürüldüğü tapu sicilinin düzeltilmesi davasıyla sicildeki bu yanlışlığı düzelterek yeniden malik olarak görünmesini sağlayabilir. Ne var ki, on yıllık süre tamamlanınca, artık M Ü'ye karşı bu davayı açamaz. Çünkü Ü, mülkiyeti dokunulmaz bir nitelikte kazanmış, M de mülkiyetini, yeniden kavuşamayacağı bir biçimde kaybetmiş olur. İşte böyle bir noktada M -artık Ü'ye herhangi bir dava açamaz, fakat- S'ye karşı sebepsiz zenginleşme davası açabilir. Çünkü, mülkiyet M'nin malvarlığından geri dönmeyecek biçimde çıkmış (yoksullaşma) olur, S'nin malvarlığı da, Ü'ye satıştan kazandığı bedelle sebepsiz olarak çoğalmış (zenginleşmiş) olur.

Sebepsiz zenginleşmeye dayanan geri verme istemi sözleşmeden doğan istem hakkı ile de bir arada bulunamaz. Yani, geri verme istemi bir sözleşmesel ilişkiden kaynaklanmaktaysa, böylelikle tarafların, dolayısıyla borçlunun iradesine dayanan bir geri verme borcu bulunur.

Bununla birlikte, sözleşme bir ifa engeli üzerine sona erdirildiğinde doğan sözleşmesel geri verme yükümlülüğü de ortadan kalkmış olacağı için, o, zenginleşmesini sebepsiz zenginleşme hükümlerine göre geri vermekle yükümlü tutulabilecektir. Söz gelişi **tam iki tarafa borç yükleyen bir sözleşmede** taraflardan birinin borcu kusursuz ifa imkânsızlığı yüzünden sona ermişse, karşı tarafın borcu da ortadan kalkar. Fakat karşı taraf daha önce borcunu ifa etmiş idiyse, bunu geri almasının yolu sebepsiz zenginleşme hükümlerine dayanmaktadır.

Bu bağlamda, eklenmelidir ki, öteden beri borçlunun temerrüdünde sözleşmeden dönme halinde savunulan tasfiyenin sebepsiz zenginleşme hükümlerine göre yapılması gerektiği yönündeki görüş, bugün yerini -egemen görüş halini alan- dönüştürülmüş (modifiye edilmiş) sözleşme görüşüne bırakmıştır. Bu görüşe göre, dönme halinde taraflar arasındaki ilişki tasfiye amaçlı bir sözleşmesel ilişkiye dönüşerek devam eder. Böylelikle tasfiye toptan sebepsiz zenginleşme hükümlerine tâbi tutulamaz. Bu durumda sebepsiz zenginleşme hükümlerine yedek hukuk kuralları gözüyle bakılmalıdır. Diğer bir deyişle, bu hükümler dönme halinde boşluk doldurmak için başvurulması gereken tamamlayıcı kurallardır.

Sebepsiz zenginleşmeye dayanan istem tazminat istemi ile bir arada bulunabilir, yarışabilir. Hemen ekleyelim: Her sebepsiz zenginleşme haksız fiilin koşullarının da gerçekleşmiş olmasını gerektirmez.

Sebepsiz zenginleşmeden söz edilen her durumda -haksız fiildeki failine benzer taraf olan- borçlu zenginleşen tarafta kusurluluk ve/veya -haksız fiildeki zarar görenine benzer taraf olan- alacaklı yoksullaşan tarafta zararın varlığı aranmaz; kimi durumlarda bunlar ortaya da çıkmaz.

Bununla birlikte, kimi durumlarda her iki borç kaynağı için aranan koşulların bir ve aynı olayda gerçekleşmesi mümkündür. Az yukarıda yer alan korkutma (tehdit) ile akdedilen sözleşme burada da örnektir. Gerçekten de A, aralarında korkutma (tehdit) altında yapılmış olan sözleşme çerçevesinde B'den bir adi borç senedi almışsa, A'nın korkutma eylemi, aynı zamanda B'ye yönelik bir haksız fiildir. B, bu koşullar altında borcunu ifa etmiş ve fakat korkutma koşulla-

rı ortadan kalkınca sözleşmeyi iptal etmişse, A'ya borcun ifası yoluyla yapılan kazandırma A'nın sebepsiz zenginleşmesine yol açmış olur. İşte, bu iptal anından itibaren B, dilerse haksız fiil dilerse sebepsiz zenginleşme hükümlerine başvurulabilir. Diğer bir deyişle, böylesine bir olayda haksız fiilden doğan istem ile sebepsiz zenginleşmeden doğan istem yarıdır. Hattâ kimi durumlarda, zarar ve kusur koşullarına bağlanmış olmayan sebepsiz zenginleşme hükümleri davacı için yeğlenebilir bir dayanak da oluşturabilir.

Vekâletsiz işgörmeye, bir kişinin, kendisinden vekâlet almadan başkasının bir işini görmesidir. Tersinden söyleyişle, vekâletsiz işgörmeye, bir kişinin bir işinin o kişiden vekâlet almadan yabancı -başka- bir kişi tarafından görülmesi demektir. Her durumda vekâletsiz işgören, *başkasına ait bir işi görme iradesiyle* hareket etmelidir. Gerçek ve gerçek olmayan vekâletsiz işgörmeye olarak ikiye ayrılmaktadır.

Gerçek vekâletsiz işgörmeye iş sahibinin yapılmasını yasaklamadığı bir işin, vekâleti olmaksızın onun çıkarına gerçekleştirilmesine denilmektedir. Örneğin, başkasının bir borcunu ödemek, baygın kazazedeye yardım etmek gibi. Gerçek vekâletsiz işgörmeye hükümlerinin uygulanma koşulları gerçekleşmişse, sebepsiz zenginleşme hükümlerine başvuru olarak bir istemde bulunulamayacağı kabul edilmektedir. Bu anlamda, örneğin subjektif zenginleşme hallerinde, yani zenginleşenin özel beceri ve yeteneği ile zenginleşmeden kazanç elde etmiş olması olasılığında, bu fazlalığın vekâletsiz işgörmeye hükümleri uyarınca istenmesi mümkündür. Ancak,

a) İşgörende başkasına ait bir işi görme iradesi yoksa, sebepsiz zenginleşme hükümleri uygulanacaktır. Bu durumda, sebepsiz zenginleşmeye dayanan geri verme istemi aslı niteliktedir.

b) İşin görülmesinin gerektirdiği bir irade için, işgörenin ayırt etme gücü sahibi olması gerekmektedir. Oysa işgörende ayırt etme gücü yoksa, başkasının işinin görülmesine vekâletsiz iş görme değil, haksız fiil veya sebepsiz zenginleşme hükümleri uygulanır (TBK 528).

c) Keza iş sahibi tarafından karşılanmayan masraf alacağı bakımından işgörenin sebepsiz zenginleşme hükümlerine başvurabileceği hükme bağlanmıştır (TBK 529/II). Bu durumda, sebepsiz zenginleşme hükümleri, tamamlayıcı işlevle, gerçek vekâletsiz işgörmeye de uygulanabilecektir.

Başkasının işinin, işgörenin kendi çıkarına görülmesine *gerçek (caiz) olmayan vekâletsiz iş görme* denir (TBK 530). Bu tip vekâletsiz işgörmeye, kimi durumlarda iş sahibinin çıkarı bulunabilirse de, asıl olan iş görenin işi kendi çıkarını gözeterek görmesidir. Gerçek olmayan vekâletsiz işgörmeye, aslında bir kimsenin kendi çıkarı için başkasının hukuk alanına haksız olarak karışması (müdahalesi) söz konusudur. Başkasının konutunu vekâleti olmaksızın kiraya verme, izinsiz başkasının resmini veya telif eserini yayınlama ya da patentini izinsiz kullanma böyledir.

Bu anlamda gerçek olmayan vekâletsiz iş görme, hukuka aykırı bir eylem niteliğindedir. Bu yüzdendir ki, bu tip vekâletsiz işgörmeye, sözleşmeye değil, haksız fiile ve sebepsiz zenginleşmeye yakınlık bulunur. Bu özelliği yüzünden, bir ve aynı olayda her ikisinin de koşulları gerçekleşmişse gerçek olmayan vekâletsiz işgörmeye ile sebepsiz zenginleşmenin yarışabileceği kabul edilir.

Bu türde de, iş sahibine, iş görme sırasında elde edilen bütün kazançları isteme, buna karşılık işgörene, yüklenmiş olduğu borçlardan kurtarılmasını ve masraflarının karşılanmasını isteme hakkı tanınmaktadır. İşgörenin istem hakkı, bu kez, iş sahibinin görülen iş dolayısıyla zenginleşmesi ölçüsüyle sınırlandırılmıştır. Yani, işgören, iş sahibinden işin görülmesi nedeniyle sağlanan yararların yol açtığı zenginleşme oranında borçtan kurtarılmayı ve masraflarının ödenmesini isteyebilir. Böyle bir durumda, sebepsiz zenginleşme hükümlerinin işlevi, yine tamamlayıcı nitelikte olup, vekâletsiz olarak işi görülen iş sahibinin yükümlülüğünün kapsamını belirlemede ölçüt kabul edilmektedir (TBK 530).

Sebepsiz zenginleşmenin özel hallerini düzenleyen, özel hüküm niteliğinde kurallar da bulunmaktadır. Bu gibi durumlarda ise, özel hükmün önceliği ilkesiyle hareket edilir. Yani, böyle bir uyuşmazlıkta sebepsiz zenginleşmeye ilişkin TBK 77 vd. değil, ilgili özel hüküm uygulanır. Söz gelişi paylı mülkiyette bir paydaşın paylı mülkiyetten doğan ve paylı malı ilgilendiren yönetim giderlerini, vergi veya diğer yükümlülüklerden doğan ortak bir gideri ödemesi halinde, payından fazla ödemeyi -masraf yapmaktan kurtulan- diğer paydaşlardan payları oranında rücuen isteme hakkının dayanağı sebepsiz zenginleşme değil, ilgili hükmüdür (MK 694/II). Keza haksız zilyetlikte geri verme yükümlülüğünün kapsamı belirlenirken hesaba alınan haksız zilyedin geri verme konusu eşyaya yaptığı zorunlu ve yararlı masrafların ödenmesi istemi de -TBK 77 vd.'na değil- ilgili MK 993 vd. hükümlerine dayandırılır.

5. Ünite 6, Sayfa 170, Kendimizi Sınayalım 4. Sorunun a seçeneği aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

a. Süreklilik

6. Ünite 7, Sayfa 204, Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı 10. Sorunun yanıtı aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

10. a Yanıtınız yanlış ise “Sözleşmenin Devri” konusunu yeniden gözden geçirin.

7. Ünite 8, Sayfa 218, birinci Dikkat aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Başlangıçtaki imkânsızlığa sözleşmenin konusundaki imkânsızlık da denilmektedir. Başlangıçtaki imkânsızlığa sözleşmenin kesin hükümsüzlüğü sonucunun bağlanabilmesi için imkânsızlığın objektif imkânsızlık olarak nitelendirilebilmesi gerekir.